

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 341.3:355.4(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-4-12>

Афтанасів Валерія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти 4 курсу

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2702-494X>

Бондаренко Вікторія Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент

професор кафедри мовної підготовки

Львівського державного університету внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2326-4394>

ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: KEYС КОМАНДИРІВ ЗАХИСНИКІВ «АЗОВСТАЛІ» В КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЖЕНЕВСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ III 1949 РОКУ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу правового статусу військовополонених у контексті російсько-української війни. Особлива увага зосереджена на дослідженні кейсу переміщення командирів захисників «Азовсталі» до третьої держави – Туреччини – під особисті гарантії її керівництва. Наведений механізм не передбачений чинними нормами міжнародного гуманітарного права та не відповідає жодній із усталених моделей поводження з військовополоненими. У статті обґрунтовується, що подібна практика виходить за межі репатріації, інтернування чи обміну, і фактично формує нову, не описану раніше модель правового статусу.*

Окрему увагу авторів приділено інституційній поведінці міжнародних гуманітарних організацій, зокрема Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який не забезпечив належного моніторингу умов утримання переміщених осіб та не здійснив публічного правового реагування. Очевидна пасивність розглядається як ознака делегітимації гуманітарного мандату через бездіяльність. На цьому тлі порушується питання вибіркової гуманізації, коли окремі військовополонені стають об'єктом дипломатичних жестів, а решта – залишаються в полоні без доступу до міжнародного захисту, що суперечить принципу недискримінації.

У статті також аналізується неспроможність міжнародного гуманітарного права забезпечити примус до дотримання імперативних норм, зокрема в аспекті кваліфікації жорстокого поводження як воєнного злочину. Аргументується, що міжнародне гуманітарне право функціонує в режимі нормативної інерції, втрачаючи здатність реагувати на політичну інструменталізацію статусу військовополонених. У підсумку сформульовано низку проблемних питань, що потребують доктринального переосмислення, зокрема щодо меж нейтральності гуманітарних інституцій, ефективності механізмів контролю та перспектив оновлення структури правового регулювання в умовах гібридної війни.

***Ключові слова:** військовополонені, міжнародне гуманітарне право, гібридний конфлікт, правовий статус, гарантійне переміщення, «Азовсталі», делегітимація, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, правовий релятивізм, воєнні злочини; політична інструменталізація.*

Aftanasiv Valeriia, Bondarenko Viktoriia. Violations of international humanitarian law regarding prisoners of war: the case of the commanders of the Azovstal defenders in the context of the application of the 1949 Geneva Convention III

Abstract. The article is devoted to analyzing the legal status of prisoners of war in the context of the Russian-Ukrainian war. Particular attention is focused on examining the case of the transfer of Azovstal defenders' commanders to a third country – Turkey – under personal guarantees from its leadership. This mechanism is not provided for by current international humanitarian law and does not correspond to any of the established models for the treatment of prisoners of war. The article argues that such a practice goes beyond repatriation, internment, or exchange and actually forms a new, previously undescribed model of legal status.

The authors pay particular attention to the institutional behaviour of international humanitarian organizations, in particular the International Committee of the Red Cross, which failed to ensure proper monitoring of the conditions of detention of displaced persons and did not take any public legal action. This apparent passivity is seen as a sign of the delegitimization of the humanitarian mandate through inaction. Against this backdrop, the issue of selective humanization arises, when some prisoners of war become the object of diplomatic gestures, while the rest remain in captivity without access to international protection, which contradicts the principle of non-discrimination.

The article also deals with the inability of international humanitarian law to enforce compliance with mandatory norms, particularly in terms of classifying cruel treatment as a war crime. It argues that international humanitarian law functions in a mode of normative inertia, losing its ability to respond to the political instrumentalization of the status of prisoners of war. In conclusion, several problematic issues are identified that require doctrinal rethinking, particularly regarding the limits of the neutrality of humanitarian institutions, the effectiveness of control mechanisms, and the prospects for updating the legal regulatory framework in the context of hybrid warfare.

Key words: prisoners of war, international humanitarian law, hybrid conflict, legal status, guaranteed transfer, Azovstal, delegitimization, International Committee of the Red Cross, legal relativism, war crimes, political instrumentalization.

Вступ. Право на свободу, гідність та правовий захист не може бути предметом дипломатичного торгу. Втім, кейс командирів «Азовсталі» та доля сотень їхніх побратимів, які досі перебувають у російському полоні, демонструє, що міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) не лише не гарантує захист, але і не здатне примусити до його дотримання. У ситуації, коли військовополонені перетворюються на інструмент геополітичного балансування, а міжнародні інституції демонструють мовчазну абстиненцію, постає питання: чи не настав момент визнати, що міжнародне гуманітарне право втратило свою імперативну природу?

Відповідно до ст. 25 Конституції України, громадянин України не може бути переданий іншій державі без його згоди, а держава зобов'язана захищати своїх громадян за кордоном. Ст. 28 гарантує кожному право на повагу до гідності, а ст. 29 – недоторканність особи та свободу [1]. У випадку військовополонених ці положення набувають особливої ваги, адже йдеться не лише про фізичне утримання, а про правовий статус, який має бути чітко визначеним і захищеним.

Станом на жовтень 2025 року, з приблизно 1 400 бійців, які потрапили в полон після обо-

рони «Азовсталі», лише 485 були повернуті в результаті обмінів [2]. Більше 900 осіб (в тому числі і представники полку «Азов») утримуються на території РФ, зокрема в пенітенціарних установах ростовської області, частина з них вже понад три роки без доступу до міжнародного захисту [2]. Йдеться про колонії суворого режиму, які не відповідають стандартам утримання військовополонених, передбаченим ст. 13–16 Женевської конвенції III. За останні великі обміни у травні 2025 року, Україна повернула 1 000 осіб, але серед них не було жодного представника «Азову». Це не просто статистика – це демонстрація вибіркової гуманізації, яка суперечить принципу недискримінації.

В даному аспекті постає низка доктринально гострих питань: чи має право держава передавати військовополонених третій стороні без чітко визначеного правового статусу? Чи може мовчання Міжнародного Комітету Червоного Хреста розглядатися як форма інституційної співучасті? І головне – чи здатне МГП виконувати свою функцію в умовах гібридної війни, чи воно остаточно втратило примусову силу?

Попри зростаючу кількість публікацій з МГП, питання правового статусу військово-

полонених у контексті російсько-української війни – зокрема кейсу командирів «Азовсталі» – залишається доктринально фрагментарним і недостатньо систематизованим. Так, вітчизняна правнича думка лише починає формувати цілісну концептуалізацію цієї проблеми, тоді як зарубіжні дослідники здебільшого обмежуються загальними положеннями Женевських конвенцій, не маючи доступу до емпіричних даних, специфіки правозастосування в Україні та контексту політизації статусу військовополонених.

Українські автори, зокрема М. Гнатівський [3], І. Жаровська [4], М. Каптан [5], Т. Короткий [6], Ю. Курилюк [7], В. Нікіфоренко [7], О. Пунда [8], М. Рудницьких [9], Л. Серватюк [10], А. Степанюк [11], В. Сюрвачик [12], Я. Шевчук [4] та інші, досліджують окремі аспекти правового регулювання статусу військовополонених, імплементації норм МГП у національне законодавство та проблеми політизації правозастосування. Проте системного аналізу кейсу «Азовсталі» як унікального прецеденту – з урахуванням імперативних норм «*jus cogens*» та гібридного характеру конфлікту – наразі немає.

Своєю чергою, зарубіжна правова доктрина (Е. Кроуфорд [13], Р. Краср [14], К. Дерманн [15], А. Галан [16], Дж. Пеїч [17] та Г. Соліс [18]) пропонує загальні теоретичні рамки для аналізу порушень МГП, однак не охоплює специфіку російсько-української війни. Праці наведених науковців є важливими для тлумачення норм Женевських конвенцій, але не можуть слугувати повноцінним джерелом для кваліфікації порушень, що мають місце в українському контексті. Слід звернути увагу й на те, що відсутність доступу до доказової бази, мовного середовища, а також політико-правової специфіки регіону значною мірою обмежує релевантність зарубіжних джерел у цьому питанні.

З наведеного стає очевидним, що дослідження порушень прав військовополонених у кейсі «Азовсталі» є не лише актуальним, але й необхідним для формування нової доктрини МГП, яка враховує реалії гібридної війни, політичну інструменталізацію статусу

полонених та імперативний характер їхнього захисту.

Матеріали та методи. У процесі дослідження застосовано методологію юридичного аналізу, що охоплює системно-структурний, формально-логічний та порівняльно-правовий методи. Основу статті становлять міжнародні договори, зокрема Женевська конвенція III 1949 року та Додатковий протокол I від 08.06.1977 р., Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р., Конституція України, а також офіційні документи міжнародних організацій, відкриті звіти державних органів та публічні заяви сторін конфлікту. Для аналізу фактичних обставин використано дані з відкритих джерел, включно з інформацією про кількість військовополонених, умови їх утримання та динаміку обмінів.

Методологічна рамка дослідження передбачає критичну оцінку правозастосовної практики в умовах гібридного збройного конфлікту, зокрема щодо правового статусу осіб, переміщених до третіх держав без належного міжнародного контролю. Особливу увагу приділено виявленню нормативних прогалин, колізій між імперативними нормами МГП та політичною практикою їх реалізації, а також аналізу інституційної поведінки суб'єктів, уповноважених на моніторинг дотримання гуманітарних стандартів. Застосування доктринального підходу дало можливість сформулювати низку положень щодо ефективності механізмів захисту військовополонених та перспектив оновлення структури міжнародного правового регулювання.

Результати. У ході російсько-української війни питання правового статусу військовополонених набуло особливої актуальності, виходячи далеко за межі класичних доктрин МГП. Збройний конфлікт, що має ознаки гібридності, політичної багаторівневості та інформаційної асиметрії, поставив під сумнів здатність чинних міжнародних норм забезпечувати ефективний захист осіб, які потрапили в полон. Особливо це стосується випадків, коли військовополонені використовуються як об'єкти політичного торгу, символи пропаганди або інструменти дипломатичного маневрування. Принагідно

зауважимо, що кейс командирів захисників «Азовсталі», один із найрезонансніших епізодів війни – як унікальний прецедент у практиці МГП – потребує не лише ретельного правового аналізу, але й концептуального переосмислення меж застосування Женевської конвенції III 1949 року [19]. Відтак, об'єктом дослідження виступає не лише порушення конкретних норм, але й виявлення системних недоліків у правозастосуванні, які призвели до істотного обмеження реалізації гарантій, передбачених для військовополонених.

У цьому аспекті доцільно зазначити, що відповідно до ст. 4 Женевської конвенції III [20], військовополоненими визнаються особи, які належать до збройних сил сторони конфлікту, потрапили в полон і користуються захистом, передбаченим Конвенцією. Очевидно, командири захисників «Азовсталі», як представники регулярного підрозділу Збройних Сил України, беззаперечно підпадають під наведене визначення. Їхній статус не викликає сумнівів з точки зору формальних критеріїв, закріплених у МГП, зокрема у працях науковців [13; 15], що наголошують на обов'язковості застосування Конвенції незалежно від політичної оцінки конфлікту.

Проте, як слушно зауважує О. Пунда, сучасна практика утримання військовополонених свідчить про тенденцію до політизації їх статусу, що суперечить принципу нейтральності гуманітарного права [8, с. 160]. На нашу думку, з цим твердженням варто погодитися частково. Хоча політичний контекст дійсно впливає на правозастосування – особливо в умовах гібридного конфлікту, де межі між комбатантами та цивільними часто навмисно розмиваються – сам факт полону не може бути предметом політичної інтерпретації. Він регулюється імперативними нормами міжнародного права, зокрема нормами «*jus cogens*», які не допускають жодних винятків чи дерогацій. Більше того, спроби відмовити у статусі військовополоненого на підставі політичної або ідеологічної належності суперечать усталеній практиці Міжнародного Комітету Червоного Хреста та положенням ст. 75 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій [21].

Окремої уваги заслуговує кейс, коли п'ятеро командирів захисників «Азовсталі» – Денис Прокопенко, Святослав Паламар, Сергій Волинський, Олег Хоменко та Денис Шлега – були передані третій державі, Туреччині, під особисті гарантії її керівництва [22]. Наведений механізм, як доречно зазначає Н. Новицька, не передбачений жодною нормою Женевських конвенцій і створює ризики правової невизначеності щодо тривалості та умов утримання [8, с. 161]. Очевидним є і те, що подібна практика виходить далеко за межі усталених процедур поводження з військовополоненими, зокрема репатріації, інтернування чи обміну, і не має чіткої правової класифікації в межах чинного МГП.

Варто звернутися до позиції М. Сассолі, який наголошує на необхідності чіткого розмежування між репатріацією та тимчасовим переміщенням військовополонених. Автор слушно заявляє, що будь-яке переміщення має супроводжуватися гарантіями дотримання прав військовополонених, зокрема права на повернення після завершення активних бойових дій [23]. У випадку командирів захисників «Азовсталі» такі гарантії були декларативними, а не юридично обов'язковими, що суперечить принципу правової визначеності. Зазначена ситуація демонструє не лише дефіцит законодавчого регулювання, а й кризу довіри до механізмів міждержавного контролю за виконанням гуманітарних зобов'язань. Своєю чергою, передача військовополонених третій державі без належного міжнародного моніторингу та без чітко визначеного статусу осіб після переміщення створює прецедент, який може бути використаний для обходу імперативних норм «*jus cogens*». Зокрема, відсутність прозорого механізму контролю за умовами утримання та правами переміщених осіб унеможливорює ефективну реалізацію положень ст. 126 Женевської конвенції III щодо доступу представників держави-покровителя або Міжнародного Комітету Червоного Хреста [20].

Водночас така модель «гарантійного переміщення» фактично створює нову форму правового статусу, що не узгоджується з класи-

фікацією, передбаченою МГП. Вона не є ні репатріацією, ні продовженням інтернування, ні обміном у класичному розумінні, а отже, несе ризики правового релятивізму, коли гуманітарні гарантії стають предметом політичного торгу.

Особливо тривожним є мовчання міжнародних інституцій, які формально уповноважені здійснювати моніторинг дотримання норм МГП. Зокрема, діяльність Міжнародного Комітету Червоного Хреста у цьому кейсі була або невидимою, або свідомо обмеженою до кулуарних консультацій, що не призвели до жодного публічного правового реагування. Очевидно, що відсутність офіційної позиції, незалежного моніторингу умов утримання та правового супроводу переміщення військовополонених до Туреччини – це не просто інституційна слабкість, а ознака глибокої кризи гуманітарного мандату.

Мовчазна позиція Міжнародного комітету Червоного Хреста у низці резонансних кейсів, що стосуються порушень норм МГП, формує небезпечний прецедент знецінення гуманітарних гарантій. У таких випадках норми, що мають бути безумовно обов'язковими для сторін збройного конфлікту, фактично редукуються до декларативних положень із політично контингентним змістом. Разом з тим, інституційна бездіяльність або демонстративна нейтральність Комітету у ситуаціях, що потребують правового реагування, де-факто девальвує нормативну природу МГП як системи «*jus cogens*», яка повинна функціонувати незалежно від геополітичних обставин.

Унаслідок цього ми спостерігаємо процес нормативної трансформації, коли МГП втрачає ознаки ефективного регулятора поведінки суб'єктів міжнародного права і дедалі більше набуває рис формалізованої правової конструкції, що репрезентує захист лише на рівні риторики, але не забезпечує його в матеріальному вимірі.

Показовим є те, що на тлі гучної передачі п'яти командирів, понад дві третини захисників «Азовсталі» – зокрема, близько тисячі бійців полку «Азов» – досі залишаються в російському полоні, без доступу до міжнародного

захисту та без перспективи обміну [24; 25; 26]. Подібна «вибіркова» гуманізація, коли окремі особи стають об'єктом дипломатичних жестів, а решта – статистикою, підживляє саму ідею рівності гуманітарного захисту.

У цьому контексті варто звернути увагу на доктринальну позицію науковців [27], які обґрунтовують необхідність перегляду положень Женевських конвенцій з урахуванням гібридних форм війни, транснаціональних суб'єктів та приватних військових компаній. Проте, на наше переконання, проблема значно глибша: не лише в архаїчності норм, а й в тому, що МГП фактично втратило здатність примушувати до дотримання своїх норм. Так, абсолютна відсутність ефективного механізму контролю та санкціонування порушень дає можливість державам-учасникам конфлікту інтерпретувати гуманітарні зобов'язання як політичну опцію, а не юридичний імператив.

Паралельно з інституційною делегітимацією постає питання нормативної неспроможності. Так, імперативні норми, які мають бути недоторканими, дедалі частіше порушуються без наслідків. МГП не має реального механізму примусу до дотримання: санкційні інструменти відсутні, а механізми відповідальності – фрагментарні та політично вразливі. У цьому контексті Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. [28] постає як єдиний, але структурно обмежений інструмент реакції. Проте його юрисдикція не охоплює всі конфлікти, а політична воля держав часто недостатня для ініціювання проваджень.

Згідно з тематичним звітом Управління Верховного комісара ООН з прав людини, опублікованим у жовтні 2024 року, 169 із 174 опитаних українських військовополонених повідомили про катування або інші форми жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження на всіх етапах полону в російській федерації [29]. Зокрема, зафіксовано випадки свавільних страт, систематичного психологічного тиску, розграбування особистих речей, виставлення на публічну цікавість, а також тримання в умовах, що суперечать базовим стандартам утримання [30].

У випадку командирів захисників «Азовсталі» наявні ознаки порушення ст. 8 Римського статуту – зокрема, використання військовополонених як об'єктів політичного торгу, обмеження свободи пересування та психологічний тиск – залишаються поза межами правового реагування. Означене свідчить про те, що МГП функціонує в режимі нормативної інерції: воно декларує захист, але не забезпечує його реалізацію. Усе це змушує поставити фундаментальне питання: чи не перетворилося МГП на систему, що більше обслуговує репутаційні інтереси інституцій, ніж реальні потреби захисту осіб, які перебувають у зоні конфлікту?

Більше того, правозастосування в умовах гібридної війни дедалі частіше набуває ознак вибіркового тлумачення норм, коли сторони конфлікту формують власні підходи до визначення статусу військовополонених, спираючись не на норми, а на політичну доцільність. У цьому сенсі кейс командирів захисників «Азовсталі» – це не лише порушення, а й ознака нової епохи, в якій гуманітарне право втрачає універсальність і перетворюється на інструмент стратегічного позиціонування.

Нарешті, варто визнати, що відсутність реакції на системні порушення – свідомо відмова міжнародної спільноти від примусу як засобу захисту. Така відмова є небезпечною не лише для військовополонених, а й для самої ідеї права як обмежувача насильства. Якщо ж МГП не здатне бути обов'язковим, воно ризикує стати декларативним – і тоді його порушення більше не буде злочином, а лише дипломатичним інцидентом.

Висновки. Станом на сьогодні, МГП висвітлює значну кризу нормативної ефективності, що проявляється у неспроможності забезпечити захист військовополонених у контексті сучасних збройних конфліктів. Імперативні норми, які мають діяти неза-

лежно від політичної ідеології, дедалі частіше порушуються без юридичних наслідків, що свідчить про розмивання зобов'язального характеру гуманітарних гарантій. Кейс командирів захисників «Азовсталі» є показовим прикладом правової неспроможності міжнародних механізмів реагування. Використання військовополонених як об'єктів політичного торгу, обмеження свободи пересування, психологічне насильство та демонстративне ігнорування їхнього статусу як захищених осіб становлять порушення ст. 8 Римського статуту, що кваліфікуються як воєнні злочини. З наведеного стає очевидним, що МГП має бути доповнене новими положеннями, здатними реагувати на виклики гібридної війни, інформаційної ізоляції, інформаційного насильства та транснаціонального характеру порушень.

Водночас необхідним є посилення інституційної спроможності гуманітарних організацій, зокрема МКЧХ, щодо публічного реагування на масові порушення. Мовчання у резонансних кейсах не лише делегітимізує гуманітарний мандат, але й сприяє нормалізації безкарності. Своєю чергою, відновлення довіри до гуманітарного права потребує не декларативних жестів, а системних змін – нормативних, інституційних і політичних – спрямованих на реальне забезпечення захисту осіб, які перебувають під особливим режимом правового захисту.

Принагідно зауважимо, що сучасна доктрина має переосмислити концепт військового полону в умовах гібридних війн, де межі між правовим статусом, політичним контекстом і гуманітарними гарантіями стають дедалі розмитими. Відтак, доцільним є не лише оновлення законодавчої бази, але й створення ефективного механізму контролю та притягнення до відповідальності за порушення прав військовополонених, незалежно від політичної кон'юнктури.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Терюханова М. Скільки азовців у полоні та що відомо про останній обмін. 2025. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250526-skilky-azovcziv-u-poloni-ta-shho-vidomo-pro-ostannij-obmin/> (date of access: 01.10.2025)

3. Міжнародне гуманітарне право. *Посібник* для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145 с.

4. Жаровська І., Шевчук Я. Правове регулювання статусу військовополонених відповідно до норм міжнародного гуманітарного права: історична та сучасна ретроспектива. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. Серія: «Юридичні науки». Т. 10. №4 (40). С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2023.40.020>

5. Каптан М. Реалізація міжнародно-правових норм щодо поводження з військовополоненими під час відсічі широкомасштабної збройної агресії РФ проти України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2024. № 2 (81). Київ: Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. С. 24–33. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-2-81/24-33>

6. Міжнародне гуманітарне право: *посібник* для працівників Держ. кримінал.-викон. служби України / Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, М. Пашковський, В. Пузирний, Н. Хендель; за заг. ред. віцепрезидента УАМП Т. Короткого; Пенітенціарна академія України; УГСПЛ. Київ; Одеса : Фенікс, 2023. 236 с.

7. Міжнародне гуманітарне право на захисті військовополоненого: запитання побратимів – відповіді правників : *навчальний посібник*. Електр. навч. вид. / Ю.Б. Курилюк та ін.; за заг. ред. доктора юрид. наук, доцента, заслуженого юриста України В.С. Нікіфоренка. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. 86 с.

8. Добрянська О.Д., Пунда О.О., Новицька Н.Б. Правове положення військовополонених у міжнародному гуманітарному праві: досвід російсько-української війни. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 2 (11). С. 157–169. DOI: 10.33244/2617-4154.2(11).2023.157-169

9. Рудницьких М.І. Правовий статус військовополонених з числа примусово мобілізованих осіб з тимчасово окупованих територій. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / [редкол.: С.С. Чернявський, Є.Ю. Бараш, В.В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 155–157.

10. Серватюк Л.В. Міжнародні стандарти, що визначають правовий статус військовополонених. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / [редкол.: С.С. Чернявський, Є.Ю. Бараш, В.В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 158–162.

11. Степанюк А.Ф. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими та порядок тримання військовополонених в Україні. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / [редкол.: С.С. Чернявський, Є.Ю. Бараш, В.В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 171–175.

12. Сюравич В.Г. Правовий статус військовополоненого за міжнародним і національним законодавством. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / [редкол.: С.С. Чернявський, Є.Ю. Бараш, В.В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 176–182.

13. Crawford E. Identifying the Enemy: Civilian Participation in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*. 2015. №97 (900). P. 1507–1511. DOI: <https://doi.org/10.1017/S181638311600031X>

14. Cryer R., Robinson D., Vasiliev S. An Introduction to International Criminal Law and Procedure (4th ed.). *Cambridge University Press*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108680455>

15. Dörmann K., Doswald-Beck L., Kolb R. Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary. *Cambridge University Press*. 2003. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495144>

16. Galan A. Crime of Aggression: A Commentary, edited by Claus Kreß and Stefan Barriga. *International Criminal Law Review*. 2020. № 20. P. 395–404. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718123-02002008>.

17. Pejic J. Procedural principles and safeguards for internment/ administrative detention in armed conflict and other situations of violence. *International Review of the Red Cross*. 2005. Vol. 87 (858). P. 375–391.

18. Solis G. D. The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War (3rd ed.). *Cambridge University Press*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108917797>

19. The Geneva Conventions and their Commentaries. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/geneva-conventions-and-their-commentaries> (date of access: 01.10.2025)

20. Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War of 12.08.1949. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-treatment-prisoners-war> (date of access: 01.10.2025)
21. Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12.08.1949. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf (date of access: 01.10.2025)
22. Туреччина завершує та виграє. Чому Ердоган повернув командирів «Азову» та випустив до НАТО Швецію. 2023. URL: <https://focus.ua/uk/politics/578207-turechchina-zavershuye-ta-vigraeye-chomu-erdogan-povernuv-komandiriv-azovu-ta-vpustiv-do-nato-shveciyu> (date of access: 01.10.2025)
23. Sassòli M. International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare. *Edward Elgar Publishing*. 2019. P. 720. DOI: <https://doi.org/10.24425/pyil.2020.134486>.
24. Муріна Ю. «3 роки полону – це постійна боротьба за повернення»: історії рідних захисників Маріуполя. 2025. URL: https://24tv.ua/3-roki-polonu-zahisnikiv-mariupolya-rozmova-ridnimi-biytsiv-azovu_n2826143 (date of access: 01.10.2025)
25. Катриченко Т. 2 роки після «Азовсталі»: яка доля полонених оборонців Маріуполя та де вони перебувають. 2024. URL: <https://focus.ua/uk/politics/645675-2-roki-pislya-azovstali-yaka-dolya-poloneni-oboronciv-mariupolya-ta-de-voni-perebuvayut> (date of access: 01.10.2025)
26. Пирлик Г. Три роки неволі. Сотні бійців «Азову» – досі в полоні. Як росія ускладнює їхній обмін? 2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-azovstal-polon-sotni-azovciv-chekayut-obminu/33415301.html> (date of access: 01.10.2025)
27. Шут В.О., Ганенко І.С., Ярланська М.І. Женевські конвенції та новітні технології війни: проблеми ефективного правового застосування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія: Право. Вип. 87. Ч. 4. С. 224–230. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.35>
28. Rome Statute of the International Criminal Court of 17.07.1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf> (date of access: 01.10.2025)
29. Звіт ООН: українські військовополонені зазнають катувань та жорстокого поводження на всіх етапах полону в рф. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-on-viyskovopoloneni-katuvannya-rf/33143214.html> (date of access: 01.10.2025)
30. Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у воєнних діях, в контексті збройного нападу російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року – 23 лютого 2023 року. *Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини*. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-10/23-03-24-ukraine-thematic-report-pows-ukr.pdf> (date of access: 01.10.2025)

References:

- Verkhovna Rada of Ukraine (1996). *Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Teriukhanova, M. (2025). *Skilky azovtsiv u poloni ta shcho vidomo pro ostannii obmin [How many Azov fighters are in captivity and what is known about the latest exchange]*. Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250526-skilky-azovcziv-u-poloni-ta-shho-vidomo-pro-ostannij-obmin/> [in Ukrainian]
- Hnatovskyi, M.M., Korotkyi, T.R., Korynevych, A.O., Lysyk, V.M., Poiedynok, O.R., & Khendel, N.V. (2016). *Mizhnarodne humanitarne pravo. Posibnyk dlia yurysta [International humanitarian law. A handbook for lawyers]*. Kyiv-Odesa: Ukrainська helsinska spilka z prav liudyny, Feniks. [in Ukrainian].
- Zharovska, I., & Shevchuk, Ya. (2023). *Pravove rehuliuвання statusu viyskovopolonenykh vidpovidno do norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava: istorychna ta suchasna retrospektyva [Legal regulation of the status of prisoners of war under international humanitarian law: historical and contemporary retrospective]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriia: «Yurydychni nauky», 10(4), 20–27. <https://doi.org/10.23939/law2023.40.020> [in Ukrainian].
- Kaptan, M. (2024). *Realizatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo povodzhennia z viyskovopolonenyimi pid chas vidsichi shyrokomashtabnoi zbroinoi ahresii rf proty Ukrainy [Implementation of international legal norms regarding the treatment of prisoners of war during the repulsion of the large-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]*. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, (2)81, 24–33. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-2-81/24-33> [in Ukrainian].
- Korotkyi, T., Halai, A., Yelihulashvili, M., Zavorotko, I., Pashkovskyi, M., Puzyrnyi, V., & Khendel, N. (2023). *Mizhnarodne humanitarne pravo: posibnyk dlia pratsivnykiv Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy [International humanitarian law: a handbook for employees of the State Criminal-Executive Service of Ukraine]*. Kyiv-Odesa: Feniks. [in Ukrainian].

7. Kuryliuk, Yu.B., et al. (2024). Mizhnarodne humanitarne pravo na zakhysti viiskovopolonenoho: zapytannia pobratymiv – vidpovidi pravnykiv [International humanitarian law in defense of the prisoner of war: comrades' questions – lawyers' answers]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo NADPSU. [in Ukrainian].
8. Dobryanska, O.D., Punda, O.O., & Novytska, N.B. (2023). Pravove polozhennia viiskovopolonenykh u mizhnarodnomu humanitarnomu pravi: dosvid rosiisko-ukrainskoi viiny [Legal status of prisoners of war in international humanitarian law: experience of the Russian-Ukrainian war]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys: naukovyi zhurnal*, (2)11, 157–169. [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(11\).2023.157-169](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(11).2023.157-169) [in Ukrainian].
9. Rudnytskykh, M.I. (2022). Pravovyi status viiskovopolonenykh z chysla prymusovo mobilizovanykh osib z tymchasovo okupovanykh terytorii [Legal status of prisoners of war among forcibly mobilized persons from temporarily occupied territories]. In S.S. Cherniavskiy, Ye.Yu. Barash, V.V. Korolchuk (Eds.), *Aktualni problemy normatyvno-pravovoho vyznachennia statusu viiskovopolonenykh: materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 10 lystopada 2022 r.) (pp. 155–157). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
10. Servatyuk, L.V. (2022). Mizhnarodni standarty, shcho vyznachaiut pravovyi status viiskovopolonenykh [International standards defining the legal status of prisoners of war]. In S.S. Cherniavskiy, Ye.Yu. Barash, V.V. Korolchuk (Eds.), *Aktualni problemy normatyvno-pravovoho vyznachennia statusu viiskovopolonenykh: materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 10 lystopada 2022 r.) (pp. 158–162). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
11. Stepanyk, A.F. (2022). Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy ta poriadok trymannia viiskovopolonenykh v Ukraini [Geneva Convention on the treatment of prisoners of war and the procedure for their detention in Ukraine]. In S.S. Cherniavskiy, Ye.Yu. Barash, V.V. Korolchuk (Eds.), *Aktualni problemy normatyvno-pravovoho vyznachennia statusu viiskovopolonenykh: materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 10 lystopada 2022 r.) (pp. 171–175). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
12. Siuravchuk, V.H. (2022). Pravovyi status viiskovopolonenoho za mizhnarodnym i natsionalnym zakonodavstvom [Legal status of the prisoner of war under international and national legislation]. In S.S. Cherniavskiy, Ye.Yu. Barash, V.V. Korolchuk (Eds.), *Aktualni problemy normatyvno-pravovoho vyznachennia statusu viiskovopolonenykh: materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 10 lystopada 2022 r.) (pp. 176–182). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
13. Crawford, E. (2015). Identifying the enemy: Civilian participation in armed conflict. *International Review of the Red Cross*, 97(900), 1507–1511. <https://doi.org/10.1017/S181638311600031X> [in English].
14. Cryer, R., Robinson, D., & Vasiliev, S. (2019). An introduction to international criminal law and procedure (4th ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108680455> [in English].
15. Dörmann, K., Doswald-Beck, L., & Kolb, R. (2003). Elements of war crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and commentary. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495144> [in English].
16. Galan, A. (2020). Crime of aggression: A commentary (C. Kreß & S. Barriga, Eds.). *International Criminal Law Review*, 20, 395–404. <https://doi.org/10.1163/15718123-02002008> [in English].
17. Pejic, J. (2005). Procedural principles and safeguards for internment/administrative detention in armed conflict and other situations of violence. *International Review of the Red Cross*, 87(858), 375–391. [in English].
18. Solis, G. D. (2021). The law of armed conflict: International humanitarian law in war (3rd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108917797> [in English].
19. International Committee of the Red Cross. (n.d.). *The Geneva Conventions and their Commentaries*. Retrieved from <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/geneva-conventions-and-their-commentaries> [in English].
20. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. (1949). *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War* of 12 August 1949. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-treatment-prisoners-war> [in English].
21. International Committee of the Red Cross. (1977). *Protocols Additional to the Geneva Conventions* of 12 August 1949. Retrieved from https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf [in English].
22. Turechchyna zavershuie ta vyhraie. Chomu Erdogan povernuv komandyriv «Azovu» ta vpustyv do NATO Shvetsiiu [Turkey finishes and wins. Why Erdoğan returned «Azov» commanders and let Sweden into NATO]. (2023). Retrieved from <https://focus.ua/uk/politics/578207-turechchina-zavershuye-ta-vigraye-chomu-erdogan-povernuv-komandiriv-azovu-ta-vpustiv-do-nato-shveciyu> [in Ukrainian].
23. Sassòli, M. (2019). International humanitarian law: Rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.24425/pyil.2020.134486> [in English].

24. Murina, Yu. (2025). «3 roky polonu – tse postiina borotba za povernennia»: istorii ridnykh zakhysnykiv Mariupolia [«Three years of captivity is a constant struggle for return»: stories of relatives of Mariupol defenders]. Retrieved from https://24tv.ua/3-roki-polonu-zahisnykiv-mariupolya-rozmova-ridnimi-biytsiv-azovu_n2826143 [in Ukrainian].
25. Katrychenko, T. (2024). 2 roky pislia «Azovstali»: yaka dolia polonenykh oborontsiv Mariupolia ta de vony perebuvaiut [Two years after «Azovstal»: the fate and location of Mariupol's captured defenders]. Retrieved from <https://focus.ua/uk/politics/645675-2-roki-pislya-azovstali-yaka-dolya-polonenih-oboronciv-mariupolya-ta-de-voni-perebuvayut> [in Ukrainian].
26. Pyrlyk, H. (2025). Try roky nevoli. Sotni biitsiv «Azovu» – dosi v poloni. Yak rosia uskladniuie yikh obmin? [Three years of captivity. Hundreds of «Azov» fighters are still imprisoned. How russia complicates their exchange?]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-azovstal-polon-sotni-azovciv-chekayut-obminu/33415301.html> [in Ukrainian].
27. Shut, V.O., Hanenko, I.S., & Yarlanska, M.I. (2025). Zhenevski konventsii ta novitni tekhnolohii viiny: problemy efektyvnoho pravovoho zastosuvannia [Geneva Conventions and modern war technologies: problems of effective legal application]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seria: Pravo*, 87(4), 224–230. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.35> [in Ukrainian].
28. International Criminal Court. (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court* of 17 July 1998. Retrieved from <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf> [in English].
29. Zvit OON: ukraïnski viiskovopoloneni zaznaiut katuvan ta zhorstokoho povodzhennia na vsikh etapakh polonu v RF [UN report: Ukrainian prisoners of war are subjected to torture and ill-treatment at all stages of captivity in the russian federation]. (2024). Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-on-viyskovopoloneni-katuvannya-rf/33143214.html> [in Ukrainian].
30. Povodzhennia z viiskovopolonenymy ta osobamy, yaki prypynyly uchast u voïennykh diïakh, v konteksti zbroinoho napadu rossiiskoi federatsii na Ukraïnu 24 liutoho 2022 roku – 23 liutoho 2023 roku [Treatment of prisoners of war and persons who ceased participation in hostilities in the context of the armed attack of the russian federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 February 2023]. (2023). *Thematic report by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-10/23-03-24-ukraine-thematic-report-pows-ukr.pdf> [in Ukrainian].

